

# Kortfilmer om kärnbegrepp och tröskelbegrepp i undervisning – exemplet grammatik

*Philippe Collberg*

Akademien för lärande, humaniora och samhälle, Högskolan i Halmstad

*Katarina Lundin*

Språk- och litteraturcentrum

## Abstract

Courses in Swedish grammar are considered difficult among many university students, and the number of failed exams is often high. This article reports a pedagogical developmental project with the aim to design and produce short, instructional films to be used in grammar courses to facilitate the students' reaching of the course objectives. The films deal with *core concepts* and *threshold concepts*, both of which correspond to critical aspects of grammatical knowledge. The design and implementation of the films are discussed in relation to teaching methods such as *blended learning*, as well as to students' thoughts in course evaluations.

## Inledning

På de flesta utbildningsnivåer finns vissa kurser och innehållsmoment som studenter anser vara svårare än andra. Inom programutbildningar till svensklärare, liksom på fristående kurser i svenska, lyfter många studenter fram grammatik eller svenska språkets struktur som ett sådant innehåll som är särskilt svårt att lära sig. Trots att studenterna ofta säger sig vara

nöjda med såväl undervisningen som sina egna insatser har grammatikkurserna traditionellt en hög andel studenter som inte klarar tentamen vid första försöket. En förhållandevis stor grupp studenter verkar endast ha ett fragmentariskt eller associativt förhållningssätt till grammatik, på så sätt att de är förtrogna med en del termer och kan vissa delar mer eller mindre ytligt, men de saknar både djupare förståelse och systematik inom området (Josefsson & Lundin, 2017). Därför finns det en efterfrågan på undervisningsmetoder och arbetssätt som kan bidra till att studenterna befäster sina kunskaper i grammatik och att fler uppfyller lärandemålen.

I den här artikeln redogör vi för ett genomfört pedagogiskt utvecklingsprojekt vars mål var att utforma och producera korta undervisningsfilmer för användning på universitetskurser i grammatik eller svenska språkets struktur.<sup>1</sup> Filmerna behandlar centrala aspekter av kursernas innehåll i form av kärnbegrepp och tröskelbegrepp (se nedan), och de riktar sig i första hand till grammatikkurser inom lärarutbildning i svenska. Eftersom merparten av filmernas innehåll är relevant för andra grammatikkurser i svenska kan de också användas i andra utbildningar. Projektet hade också som uttalat syfte att bidra till utvecklingen av digital undervisning inom högre utbildning, något som efterfrågas i bland annat i rapporter från Digitaliseringskommissionen (2014:13, s. 188) och Lunds universitet (Lindberg-Sand et al., 2014). Digitala verktyg i form av filmat undervisningsmaterial har i flera studier visat sig ha potential att höja studenters engagemang för studierna (Castro, 2019; Phillips & Trainor, 2014) liksom att bidra till att de på ett bättre och djupare sätt tar till sig kunskapsinnehållet (Al-Sammarai et al., 2019; McNally et al., 2016).

I den följande redogörelsen diskuterar vi dels frågor knutna till planeringen och utformningen av filmerna, närmare bestämt vilken del av kursinnehållet som är lämpligt att presentera som filmer och hur långa filmerna bör vara, dels frågor knutna till användningen i undervisningen, som hur filmerna presenteras för studenterna. I metastudier har också flera av dessa frågor framhållits som centrala utmaningar i arbetet med *flipped classroom* (se Al-Sammarai et al., 2019) och *blended learning* (se Castro,

---

<sup>1</sup> Projektet finansierades av grundutbildningsnämnden vid fakulteterna för humaniora och teologi vid Lunds universitet. Det genomfördes, implementerades och utvärderades under 2021.

2019; Hrastinski, 2019). De diskussioner som förs utgår dels från våra egna erfarenheter av att ha producerat filmerna och använt dem i undervisning, dels från studenters svar i samband med kursutvärderingar.

## Filmernas utformning

Urvalet till filmernas innehåll tar sin utgångspunkt i Josefsson & Lundins (2017, 2018) undersökning av kärnbegrepp och tröskelbegrepp i kurser i svensk grammatik. I analyser av underkända studentsvar på tentamen och gruppintervjuer med studenter identifierar Josefsson & Lundin (2017, 2018) ett antal moment och begrepp i inläringen av grammatik, vilka framstår som särskilt svåra för studenter att förstå och samtidigt är avgörande om de ska kunna tillägna sig kunskaperna i grammatik på det fördjupade och systematiska sätt som kursmålen kräver. De centrala moment som Josefsson & Lundin (2017, 2018) lyfter fram utgörs dels av *kärnbegrepp* knutna till kursens innehåll och förmågan att analysera svenska språket, dels av s.k. *tröskelbegrepp*, som är avgörande för studentens möjlighet att gå vidare i sitt lärande.

Fenomenet tröskelbegrepp har blivit mycket uppmärksammat inom den didaktiska forskningen. Termen introducerades av Perkins (1999) och har senare utvecklats av Meyer & Land (2003, 2006), men själva tanken är inte ny; snarare sätter termen namn på en erfarenhet som delas av många lärare och studenter, nämligen att det finns vissa centrala begrepp, moment och tankesätt som en individ måste förstå på djupet för att kunna gå vidare i sitt lärande. Meyer & Land (2003) liknar tröskelbegrepp vid portaler; när man väl har förstått ett tröskelbegrepp öppnar sig helt nya perspektiv och sätt att tänka som man tidigare helt enkelt inte var förmögen att se eller förstå. När man väl har kommit över tröskeln kan man heller inte föreställa sig hur det var att inte förstå.

Perkins (2008), i sin tur, diskuterar tröskelbegrepp i relation till tre olika typer av kunskap, eller snarare djup av kunskap: *possessive*, *performative* och *proactive knowledge*. Den proaktiva kunskapen gör det möjligt för individen att applicera eller transformera kunskapen på nya företeelser i helt nya fält. Proaktiv kunskap ger blick eller ett nytt seende för när kunskap blir applicerbar i ett nytt kunskapsområde, och Perkins (2008) identifierar den

typen av kunskap med vad som i andra teoretiska ramverk samlas under begreppet *deep approaches*, så t.ex. i Marton & Säljö (1976), Säljö (1979) och Marton et al. (1997). Enligt Säljö (1979) karakteriseras *deep approaches* av att individen just ser saker och ting på ett annorlunda sätt.

De tre tröskelbegrepp i studier av svensk grammatik som Josefsson & Lundin (2017, 2018) identifierar är

- svårigheter att skilja mellan betydelse, form och funktion,
- svårigheter att skilja mellan en linjär och en hierarkisk dimension i språket samt
- svårigheter att korrekt avgränsa satser och fraser.

Inom ramen för projektet har sju grammatikfilmer producerats. Tre av filmerna fokuserar tröskelbegrepp, nämligen *Betydelse, form och funktion*, *Språkets linjära och hierarkiska struktur* och *Frasindelning*. Därtill behandlar fyra filmer kärnbegrepp, det vill säga olika typer av grundläggande begrepp eller fenomen som studenterna behöver förstå för att kunna tillgodogöra sig kursens innehåll, göra analyser av svenskt språk och behärska ett grammatiskt metaspråk. Ämnena för dessa filmer är *Satsschemat*, *Ordföljdsvariation*, *Bisatser* och *Meningar*. När det gäller den grammatiska beskrivningen och terminologin ansluter filmerna till dem i Lundins läromedel *Tala om språk. Grammatik för lärarstudier* (2017) och *Språkets byggstenar. Grammatik och textarbete för lärarstudier F-6* (2019).

Målet med filmerna var att beskriva de olika begreppen på ett kärnfullt sätt som ansluter till kurslitteraturen och som kompletterar den övriga undervisningen av fysiska föreläsningar och läsning på egen hand. Filmerna i vårt projekt är mellan fyra och sju minuter långa, och de är utformade så att en lärare talar ömsom i bild, ömsom över en bild med språkliga exempel. Några av fördelarna med undervisningsfilmer, särskilt när de behandlar abstrakta och komplexa fenomen, är nämligen att innehållet kan presenteras för studenterna i flera olika modaliteter, vilket kan fördjupa inläringen (se Phillips & Trainor, 2014), och att studenterna kan återkomma till innehållet flera gånger. Al-Sammarai et al. (2019, s. 1041) framhåller dock att längden på förinspelat videomaterial och därmed också tiden som materialet tar i anspråk har stor betydelse för i vilken grad studenterna

använder dem. Av den anledningen har vi strävat efter att hålla filmerna korta.

## Filmerna i undervisning

Under höstterminen 2021 användes filmerna i undervisningen på två introduktionskurser i svensk grammatik: *Svenska språkets struktur*, 7,5 hp, på ämneslärarutbildningen och *Grammatik och semantik i ett översättningsperspektiv*, 7,5 hp, på kandidatutbildningen i översättning. Båda kurserna använder Lundins (2017) läromedel i grammatik och har ett tydligare fokus mot att applicera kunskaperna i praktiskt textarbete än fristående kurser i grammatik. I övrigt skiljer sig kurserna på flera sätt: studentgruppen på ämneslärarutbildningen är betydligt större och studenterna generellt yngre, och de har oftast mindre högskoleerfarenhet än studenterna på översättarutbildningen, som redan har studerat åtminstone 60 hp i sitt källspråk. Dessutom omfattar kursen på översättarutbildningen endast fem lärarledda lektionstillfällen medan kursen på lärarutbildningen omfattar ca tretton lektioner.

Filmerna synliggjordes på båda kurser via kursplattformen Canvas men på delvis olika sätt och i olika ordning beroende på det olika antalet undervisningstillfällen. På kursen inom lärarutbildningen synliggjordes filmerna efter hand momenten berördes i undervisningen; på kursen inom översättarutbildningen presenterades flera filmer åt gången. I båda fallen introduceras filmerna för studenterna som en möjlighet till repetition och fördjupning efter lektionerna och inför den avslutande tentamen. Eftersom närvaro vid lektioner och aktivt deltagande vid seminarier har stor betydelse för studenternas chanser att klara en grammatikkurs (se Josefsson & Lundin, 2017, s. 31), underströks det också att filmerna inte på något vis ersatte kurslitteraturen eller lektionerna. På det sättet ligger den pedagogiska tanken med grammatikfilmerna närmare hur digitalt material används inom *blended learning* än inom *flipped classroom*. I det senare arbetssättet fungerar ofta videoklipp som obligatoriskt förberedelsematerial inför lektioner, för att möjliggöra mer fördjupade diskussioner eller laborationer under lektionstid (t.ex. Al-Sammarai et al., 2019). När målet är att studenter tillägnar sig kärnbegrepp och tröskelbegrepp menar vi att det

finns större anledning att låta filmerna utgöra komplement till den övriga undervisning och möjlighet till repetition (jfr beskrivningen av *blended learning* i t.ex. Hrastinski, 2019).

## Studenternas tankar

Efter kurserna har studenterna fått möjlighet att besvara frågor om filmerna såväl skriftligt som muntligt. Frågorna syftade till att utvärdera filmernas innehåll, deras placering i kursflödet och deras betydelse för lärandet. De skriftliga utvärderingarna besvarades av ungefär hälften av studenterna på båda kurserna, totalt 22 studenter.

Det allmänna intrycket är att filmerna har varit mycket uppskattade bland studenterna. Samtliga svarande är överens om att filmernas teman är mycket väl valda, och de har särskilt uppskattat att samma termer och begrepp återkommer med ungefär samma förklaringar i filmerna, på föreläsningarna och i kurslitteraturen. Flera studenter lyfter fram att innehållet i kursen är abstrakt och att de möjligheter till repetition som filmerna erbjöd har underlättat förståelsen. I det sammanhanget understryker också flera studenter att filmernas korta format på runt fem minuter har varit mycket bra, eftersom det gör det lättare att titta på dem flera gånger (se Al-Sammaraie et al., 2019, s. 1040f; McNally et al., 2016, s. 293). Inom kursen inom översättarutbildningen, där filmerna gjordes tillgängliga via Canvas Studio-funktion, visar användningsstatistiken att samtliga studenter har spelat upp filmerna, och i enkätsvaren på båda kurserna anger flera studenter att de sett filmerna mer än en gång.

Generellt anser studenterna att filmerna har underlättat deras lärande på kurserna. Flera svarande framhäver att deras förståelse gynnats av att grammatikinnehållet presenterats i både text, tal och bild (se Phillips & Trainor, 2014). En student beskriver sig just som en ”gehörsperson” som anser sig bättre gynnas i sin inlärning av att höra ett budskap än att tillägna sig det genom läsning. Liksom flera andra har denna student uppskattat att filmerna har växlat mellan att filma läraren och filma en bild med skrivna exempel som läraren talar över. Studentens resonemang ansluter till den diskussion som Boström & Josefsson (2006) för om hur olika lärstilar gynnas av olika grammatikdidaktiska metoder. Tanken om lärstilar

utgår från att det hos varje individ finns ett sinne som är starkast och har bäst möjlighet att ta till sig ett nytt innehåll. Lärstilar som fenomen och utgångspunkt för undervisningsmetodik har dock blivit ifrågasatt för att sakna vetenskapligt stöd, i synnerhet när det leder till långtgående individuella anpassningar (t.ex. Rogowsky et al., 2015); snarare verkar all inläring gynnas när undervisningen aktiverar flera sinnen (t.ex. Coffield et al., 2004, s. 118–121). På de aktuella grammatikkurserna används undervisningsmetoder som relaterar till hörseln, synen och känslan i form av föreläsningar, läsning av kurslitteratur samt grammatiska laborationer och övningar (se Boström & Josefsson, 2006). Här gör alltså undervisningsfilmerna det möjligt att få delar av kursens innehåll förklarad för sig i ljud och bild flera gånger.

Till sist har studenterna fått svara på frågan om hur filmerna bäst introduceras på kurserna för att gynna deras lärande. Här lyfter många studenter fram filmernas potential att å ena sidan bidra med förståelse inför lektioner, å andra sidan erbjuda möjlighet till repetition efter lektioner och inför den avslutande tentamen. McNally et al. (2016) visar att lektionsinnehåll som endast presenteras som förinspelat videomaterial kan vara en vattendelare bland studenter; även om det inte tycks ge någon direkt effekt på inläringen blir vissa studenter mer motiverade att delta i undervisningen och andra mindre motiverade. För de här grammatikkursernas syfte verkar det ge bäst effekt att erbjuda filmerna som en frivillig, extra resurs för studenterna att återkomma till vid behov under kursens gång.<sup>2</sup>

## Avslutande diskussion

En naturlig fråga är om grammatikfilmerna har bidragit till en bättre genomströmning. Vi har inte haft möjlighet – eller för avsikt – att koppla studenternas tentamensresultat till i vilken utsträckning de har valt att se filmerna; vi har inte gjort några försök att undersöka sambanden. Det

---

<sup>2</sup> När filmerna användes på lärarutbildningskursen höstenminen 2022 lades samtliga ut vid kursstart, med tydliga instruktioner om att studenterna fick välja om de ville se filmerna före eller efter lektionerna (eller både och). Dessutom framgick det explicit när i kursflödet som varje film passade in innehållsligt.

betyder att vi alltså inte hittills har kunnat se eller visa huruvida filmerna haft någon direkt påverkan på studenternas lärande och måluppfyllelse. Om man endast ser på antalet studenter som klarade tentan vid första försöket hösten 2020, innan filmerna producerats, och hösten 2021 finns det ingen nämnvärd skillnad i resultaten. Men vårt primära mål med filmerna var att stötta studenterna i deras lärandeprocess, förståelse och kunskapsinhämtning, och det är inte nödvändigtvis direkt samma sak som att de presterar bättre på tentan. Oavsett tentaresultatet visar de positiva utvärderingarna av filmerna att studenterna har haft användning av dem och att de har stöttat studenterna i deras lärande. Dessutom fokuserar innehållet i filmerna på några specifika delar av kursinnehållet, och för att klara tentamen måste studenterna ha tagit till sig innehållet även i de delar som inte är kopplade till filmer. Att koppla utfallet av tentamen direkt till filmerna och föreställa sig en direkt och positiv koppling mellan dessa menar vi alltså inte är det centrala.

Med det upplägg vi har valt är det viktigt att understryka att filmerna aldrig kan ersätta föreläsningarna eller är tänkta att göra så; filmerna är avsiktligt korta för att erbjuda förklarande sammanfattningar som studenterna orkar se flera gånger. Av det skälet är det också viktigt att samma termer och begrepp återkommer och förklaras på samma sätt, även om de valda språkexemplen naturligtvis varierar. Däremot kan filmerna om tröskelbegreppen – som alltså behandlar omvittnat svåra fenomen – användas *även* som diskussionsunderlag för undervisning via *flipped classroom*. Eftersom tröskelbegreppen tar tid för studenterna att appropriera och internalisera (se Säljö, 2014) kan de filmer som är kopplade specifikt till dessa även fungera som uppgifter som studenterna förbereder innan de kommer till den campusförlagda undervisningen.

Vilka delar av kursinnehållet som lämpar sig för undervisningsfilmer beror på om man vill låta filmerna komplettera campusförlagda föreläsningar, som i vårt fall, eller om man vill låta filmerna vara utgångspunkt för undervisning i ett *flipped classroom*-upplägg eller en helt distansförlagd utbildning. Marton et al. (2004) använder begreppen *lärandeobjekt* och *kritiska aspekter* för att identifiera vad studenterna i första hand behöver urskilja och bearbeta för sitt kunskapsbyggande. Lärandeobjekten motsvarar de avgränsade innehållsliga delar som står i



fokus för undervisningen, medan kritiska aspekter utgör särskilt utmanande moment som potentiellt försvårar inläringen och som läraren därför behöver fokusera på under inlärningsprocessen. För de aktuella kurserna i grammatik hade vi redan identifierat lärandeobjekten som exempelvis frasbegreppet och satslösning, och dessa har vi behandlat som kärnbegrepp. De kritiska aspekterna har vi identifierat som så kallade tröskelbegrepp (Josefsson & Lundin 2017). Att behärska tröskelbegreppen kräver i sin tur att studenterna behärskar kärnbegreppen, som därmed också blev naturliga föremål för grammatikfilmerna.

Grammatikfilmerna kan även diskuteras utifrån eventuell överförbarhet till andra kurser och ämnen. Tanken att försöka bryta ner ett teoretiskt svärbemästrat innehåll och låta studenterna få ta del av filmer om specifika delar, en bit i taget, och dessutom få möjlighet att se filmerna vid flera tillfällen menar vi är generellt överförbar. Att erbjuda specifikt riktade filmer kan också ses som en ökad individualisering av undervisningen utifrån varje students förkunskaper och förutsättningar, just eftersom studenterna kan se filmerna ett valfritt antal gånger.

## Referenser

- Al-Samarraie, H., Shamsuddin, A., & Alzahrani, A.I. (2019). A flipped classroom model in higher education: a review of the evidence across disciplines. *Education Tech Research Dev* 68, 1017–1051. <https://doi.org/10.1007/s11423-019-09718-8>
- Boström, L. & Josefsson, G. (2006): *Vägar till grammatik*. Studentlitteratur.
- Castro, R. (2019). Blended learning in higher education: Trends and capabilities. *Education and Information Technologies* 24, 2523–2546. <https://doi.org/10.1007/s10639-019-09886-3>
- Coffield, F., Moseley, D., Hall, E., & Ecclestone, K. (2004). *Learning Styles and Pedagogy in Post 16 Learning: A Systematic and Critical Review*. Learning and Skills Research Centre.
- Digitaliseringskommissionen (2014). *En digital agenda i människans tjänst - en ljusnande framtid kan bli vår* (SOU 2014:13). <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2014/03/sou-201413/> [Hämtad 2023-02-11]
- Hrastinski, S., (2019). What do we mean by blended learning? *TechTrends* 64, 564–569. <https://doi.org/10.1007/s11528-019-00375-5>
- Josefsson, G. & Lundin, K. (2017): Tröskelbegrepp inom grammatiken. *Högre utbildning*, 7(2), 18–34. <https://doi.org/10.23865/hu.v7.1033>
- Josefsson, G. & Lundin, K., (2018). *Nycklar till grammatik*. Studentlitteratur.

- Land, R., Meyer, J. H. F., & Smith, J. (red.) (2008). *Threshold Concepts within the Disciplines*. BRILL. <https://doi.org/10.1163/9789460911477>
- Lindberg-Sand, Å., Persson, M., Smidt, H., Ossiannilsson, E., & Wendel, M. (2014). *Utveckling av e-lärande vid Lunds universitet: Slutrapport från utredningen om e-lärande och MOOCs avseende e-lärande-delen*. Centre for Educational Development, Lunds universitet.
- Lundin, K. (2017). *Tala om språk. Grammatik för lärarstuderande*. Studentlitteratur.
- Lundin, K. (2019). *Språkets byggstenar. Grammatik och textarbete för lärarstuderande F–6*. Studentlitteratur.
- Marton, F. & Säljö, R., (1976). On qualitative differences in learning. Outcome and process. *British Journal of Educational Psychology*, 46, 4–11.
- Marton, F., Hounsell, D. J., & Entwistle, N. J., (1997). *The Experience of Learning* (2nd Ed.). Edinburgh: Scottish Academic Press.
- Marton, F., Runesson, U., & Tsui, A. B. M. (2004). On Learning and Language. I F. Marton & A. B. M. Tsui (Red.), *Classroom Discourse and the Space of Learning* (s. 3–42). Lawrence Erlbaum Associates.
- McNally, B., Chipperfield, J., Dorsett, P. *et al.* (2016). Flipped classroom experiences: student preferences and flip strategy in a higher education context. *Higher Education* 73, 281–298. <https://doi.org/10.1007/s10734-016-0014-z>
- Meyer, J. H. F., & Land, R. (2003). Threshold concepts and troublesome knowledge: Linkages to ways of thinking and practising within the disciplines. *Improving student learning – Ten years on* (s. 412–424). OCSLD.
- Meyer, J. H. F., & Land, R. (2006). Threshold concepts and troublesome knowledge: An introduction. I J. H. F. Meyer, & R. Land (red.), *Overcoming barriers to student understanding: Threshold concepts and troublesome knowledge* (s. 3–18). Routledge.
- Perkins, D. (1999). The many faces of constructivism. *Educational Leadership*, 57(3), 6–11.
- Perkins, D. (2008). Beyond Understanding. I R. Land, J.H.F. Meyer & J. Smith (red.), *Threshold Concepts within the Disciplines* (s. 3–9). Sense Publishers.
- Phillips, C. R., & Trainor, J. E. (2014). Millennial students and the flipped classroom. *Journal of Business and Educational Leadership*, 5(1), 519–530.
- Rogowsky, B. A., Calhoun, B. M., & Tallal, P. (2015). Matching learning style to instructional method: Effects on comprehension. *Journal of Educational Psychology*, 107(1), 64–78. <https://doi.org/10.1037/a0037478>
- Säljö, R. (1979). Learning in the learner's perspective. I: *Some common-sense conceptions*. (Report 76). Gothenburg: University of Gothenburg, Dpt of Education.
- Säljö, R. (2014). *Lärande i praktiken: Ett sociokulturellt perspektiv* (3 uppl.). Studentlitteratur.